
Η παρούσα ανασκόπηση πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο του ερευνητικού έργου «e-polis του μέλλοντος», το οποίο υποστηρίζεται από το Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας και Καινοτομίας (ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ.), στο πλαίσιο της Δράσης «1η Προκήρυξη Ερευνητικών Έργων ΕΛ.ΙΔ.Ε.Κ. (<http://www.elidek.gr>) για την ενίσχυση των Μελών ΔΕΠ και Ερευνητών/τριών και την προμήθεια ερευνητικού εξοπλισμού μεγάλης αξίας» (Αριθμός Έργου: 2617)

Ουτοπία

Παρότι η γενέθλια στιγμή της «ουτοπίας» ως ιδιαίτερου κειμενικού είδους τοποθετείται κατά κοινή ομολογία στις αρχές του 16 αιώνα στη Δύση, και συγκεκριμένα το 1516, τη χρονιά έκδοσης του ομώνυμου συγγράμματος του Τόμας Μορ, πολλές από τις σύγχρονες παρεμβάσεις των ουτοπικών σπουδών και των ιστοριών της ουτοπίας συνηθίζουν, σε μια αναδρομική ερμηνευτική προσέγγιση, να ορίζουν την ιστορική εκκίνηση των ουτοπικών αναζητήσεων στην Πολιτεία του Πλάτωνα (Kumar 2003: 66, Sawada 1971: 137-138). Διόλου τυχαία δεν είναι μια τέτοια κατεύθυνση φυσικά καθώς στα αμέτρητα πλέον κείμενα ουτοπίας ή στα κείμενα γύρω από τις ουτοπίες, είτε αυτά εντάσσονται στη λογοτεχνία (μυθιστόρημα, κινηματογράφος, φωτογραφία κ.ο.κ.) είτε στο δοκίμιο (φιλοσοφία, ιστορία, κοινωνιολογία, πολιτική επιστήμη, επιστημολογία κ.ο.κ.) είτε ακόμα κι αν επιδιώκουν να ανοίγουν υβριδικούς δρόμους, υπάρχει πάντοτε ένας κοινός, ρητός πυρήνας, ένα νήμα ενότητας, το ίδιο το ζητούμενο της ουτοπίας: η φαντασία μιας άλλης κοινωνίας.

Βεβαίως, και οι τρεις αυτοί όροι ανεξαιρέτως, «φαντασία», «άλλη», «κοινωνία», παίρνουν πλήθος διαφορετικές μορφές και ερμηνείες, σχεδόν όσες και οι απόπειρες ουτοπικού στοχασμού. Δεδομένων αυτών ωστόσο, η ιστορική αναδρομή σε ορισμένα από τα βασικά έργα της ουτοπικής παράδοσης αποκαλύπτει την επαναλαμβανόμενη ύπαρξη συγκεκριμένων παραγόντων που για σχεδόν κάθε ουτοπική σκέψη παίζουν καθοριστικό ρόλο: το ερώτημα της πολιτειακής οργάνωσης, του ρόλου του κράτους και των συγκεντρωμένων εκεί εξουσιών, του διαχωρισμού της πολιτικής από την οικονομική εξουσία, της σχέσης ατομικού και συλλογικού, της ηθικής και του ρόλου της στην πολιτική και κοινωνική ζωή (Πλάτωνας)· η αναγνώριση της εργασίας ως αγαθού που πρέπει να μοιράζονται όλοι· η αντίδραση στον ακραίο ατομικισμό· η αναζήτηση της αυτάρκειας της πόλης και της υπαίθρου, αλλά και των ενδεχόμενων επιπτώσεων του εμπορίου (Θωμάς Ακινάτης, Αυγουστίνος)· η απάντηση της ομοιομορφίας ενάντια στον ατομικισμό και η ανάδυση ενός τυποποιημένου ανθρώπου έναντι του απaráμιλλου αναγεννησιακού ατόμου· το ερώτημα για την ύπαρξη της ιδιωτικής ιδιοκτησίας και του χρήματος, της δουλείας και της οικογένειας (Τόμας Μορ)· η σκιαγράφηση ενός συντάγματος· το ερώτημα της φύσης των ποινών και της ελευθερίας του ατόμου μπροστά στο κράτος (Ζαν Μποντέν)· η

σχέση αντρών και γυναικών· ο ρόλος της επιστήμης αλλά και της χειρονακτικής εργασίας· η έννοια των κοινωνικών ελευθεριών και της σεξουαλικότητας· το ερώτημα της θανατικής ποινής (Καμπανέλα)· το ερώτημα της μορφής εκπαίδευσης και της αρχιτεκτονικής (Ανδρέε), ή της σχέσης επιστήμης και εξουσίας· η σύνδεση της επιστήμης με τους νομολογικούς μετασχηματισμούς (Μπέικον)· το ερώτημα των μέσων παραγωγής και του μεγέθους της κοινότητας· η ανάδειξη της ανισότητας και το όραμα της κοινοκτημοσύνης· η αναζήτηση ενός διεθνικού οράματος κ.ο.κ. Όλα αυτά, που με τον έναν ή τον άλλον τρόπο, στη μία ή την άλλη διάταξη, σύνθεση, καθορισμό ή βαρύτητα, επαναλαμβάνονται μέχρι τις ουτοπίες του 20ού αιώνα, θα μπορούσαν να συνοψιστούν στις εξής γενικές θεματικές: κράτος, οικογένεια, δούλοι, οργάνωση εργασίας, αρχιτεκτονική, ένδυση, ηθική, πόλεμος, χρήμα, ελευθερία, τέχνη, επιστήμη, εκπαίδευση, σχέσεις φύλων, σεξουαλικές σχέσεις (Berneri 1950, Mumford 1922).

Γιατί όμως σε μια έρευνα για τις κοινωνικοπολιτικές στάσεις των νέων σήμερα να αναζητούμε στοιχεία ουτοπικής σκέψης και με ποιον τρόπο μπορούν αυτά να προσμετρηθούν σε μια μελέτη, όχι επιστημονικής φαντασίας, αλλά κοινωνικής πραγματικότητας; Διότι, όπως αναφέρει ο Αλφόνς ντε λα Μαρτίν, «οι ουτοπίες δεν είναι παρά πρόωρες αλήθειες» (παρατίθεται στο Manheim 1997: 243). Στην ίδια κατεύθυνση, οι ουτοπικές κοινωνίες προσφέρουν προοπτικές για τη μελέτη των ιδεών και των θεσμών της σύγχρονης κοινωνίας, καθώς και δυνατότητες εναλλακτικών μορφών συνύπαρξης. Παρέχουν έτσι ένα ευρύ φάσμα πιθανών ερμηνειών έναντι οποιασδήποτε προσπάθειας ορισμού και αυστηρής, περικλειστής προσέγγισης μιας συνθήκης από την οποία θα εξέλιπε η πολλαπλότητα και η αντιφατικότητα – τόσο παρούσες στην ουτοπία όσο και στην πραγματωμένη κοινωνική ζωή (Stillman 2004: 11, 16).

Υπό αυτό το πρίσμα, η καταγραφή όσων οι νέες και οι νέοι σήμερα θεωρούν στοιχεία μιας ιδανικής κοινωνίας μπορεί τόσο να αποτυπώσει τα κίνητρα και άρα την κατεύθυνση βάσει των οποίων πράττουν οι σύγχρονοι κοινωνικοί δρώντες, σκιαγραφώντας έτσι τις τάσεις κοινωνικού μετασχηματισμού, όσο και να εξαγάγει στοιχεία κριτικής στις υπάρχουσες πολιτικές και κοινωνικές συνθήκες. Στους αντίποδες της εδώ και χρόνια εδραιωμένης αντίληψης ότι η ουτοπία ισούται με κάτι άπιαστο, με κάτι αδύνατο να πραγματοποιηθεί, με απλή φαντασιοκοπία, εδώ επιλέγεται αντιθέτως να προσεγγιστεί η έννοια με όρους δυνατότητας παρά αδυναμίας. Ως εκ τούτου, η συνδυασμένη χαρτογράφηση αφενός των στάσεων του υποκειμένου της έρευνας στο εδώ και τώρα της κοινωνικής ζωής, αφετέρου η ιχνογράφηση των στοιχείων εκείνων που κατά προτεραιότητα θα επιθυμούσε να έχει στο άμεσο ή το πιο μακρινό μέλλον είναι δυνατόν να αποτυπώσει όχι μόνο τις παροντικές πολιτικές στάσεις του αλλά και τη δυναμική τους.

Είθισται οι διάφορες ανά την ιστορία ουτοπίες να είναι νησιά, γεγονός που σηματοδοτεί μια τάση οριοθέτησης και απομάκρυνσης από το υπαρκτό, κάτι το οποίο μάλιστα ενισχύεται και από την οριοθέτηση μεταξύ του πριν και του μετά της στιγμής της ουτοπίας: Δεν συζητιέται πώς φτάνουμε στην

ουτοπία ή πώς την εγκαταλείπουμε, αλλά τι κάνουμε εντός της (Ιακώβου 2017: 259-271). Αντίστοιχα συμβαίνει και με τις ουτοπίες που, από τα πρώτα χρόνια της τεχνολογικής προόδου μέχρι σήμερα, όλο και πιο συχνά επιλέγουν, όχι τη μετατόπιση στον τόπο, αλλά τη μετατόπιση στον χρόνο, στο μέλλον. Όσο όμως κι αν συνηθίζουμε να συνδέουμε την ουτοπία με κάποιον μακρινό χωροχρόνο, ωστόσο δεν απουσιάζει εντελώς μια οργανική σύνδεσή της με το εκάστοτε χρονικό και το τοπικό παρόν.

Μια τέτοια οπτική αναδεικνύει και ο Μανχάιμ όταν επιμένει στη θέση ότι ουτοπικό δεν είναι απλώς εκείνο που υπερβαίνει την πραγματικότητα αλλά εκείνο που, υπερβαίνοντάς τη, «περνά στη δράση, διασπά συνάμα, εν μέρει ή τελείως, την εκάστοτε υφιστάμενη τάξη του είναι» (Mannheim 1997: 231). Με αυτόν τον τρόπο, προτείνεται η προσέγγιση του ουτοπικού στοιχείου ως μιας διαδικασίας κατεχοχόν έμπρακτης παρά απλώς (ανα)στοχαστικής. Μάλιστα είναι ακριβώς η προοπτική της ανάληψης δράσης στο σήμερα που, σύμφωνα με τον Μανχάιμ, διακρίνει την ουτοπία από την ιδεολογία, ως μια τάση προς το μέλλον έναντι μιας τάσης προς το παρελθόν (Geoghegan 2004: 124), ως μια τάση αναίρεσης της υπάρχουσας τάξης πραγμάτων που αντιτίθεται στις τάσεις αναπαραγωγής του υπάρχοντος – ακόμα κι εκείνες που επιτελούνται με αναφορές ξένες ή υπερβατικές προς την πραγματικότητα και όχι απλώς με την επιμονή στον ρεαλισμό. Εισάγεται ευθύς εξαρχής, επομένως, ένας ριζοσπαστικός ορισμός της ουτοπίας ως μιας χειρονομίας οργανικά κριτικής και ανατρεπτικής απέναντι στις υπάρχουσες σχέσεις εξουσίας. Όπως σημειώνει ο Μιγκέλ Αμπενσούρ, «μπορούμε να συνδέσουμε αυτή την επιμονή της ουτοπίας με μian απερίσταλτη επιθυμία για ελευθερία κι έναν αγώνα αιώνων ενάντια στην ανισότητα», αλλά και με το τέλος της ιδέας της κυριαρχίας και τη χειραφέτησή μας από τη θηλιά της (Abensour 2008: 408, 419).

Όπως αναφέρει ο Μούλαν (Moulan 2014: 1-10), η λογοτεχνική ουτοπία, διαμορφωμένη στο πλαίσιο του πρώιμου καπιταλισμού, πήρε σάρκα και οστά ταυτόχρονα εντός της κυρίαρχης ιδεολογίας που έθρεψε το καπιταλιστικό όνειρο ενισχύοντας την αναδυόμενη οικονομική τάξη αλλά και εντός των αντιτιθέμενων ιδεολογιών, οι οποίες ωθούσαν πέρα από τα όρια αυτού του ονείρου και της πραγματικότητας που δεν κατάφερνε να ανταποκριθεί στις πραγματικές ανάγκες των ανθρώπων. Μάλιστα, οι πιο σύγχρονες μορφές της αποκαλούμενης «κριτικής ουτοπίας» εμπνέονται ακριβώς από τα αυτόνομα αντιπολιτευτικά κινήματα των δεκαετιών 1960-70, που αντλούν με τη σειρά τους από τέτοιου είδους αντιτιθέμενες ιδεολογίες και απορρίπτουν το σύστημα της βιομηχανικής παραγωγής και των εταιρειών. Ωστόσο, η κριτική ουτοπική έκφραση σηματοδοτεί και ορίζεται όχι επειδή προτείνει κάποιο ολοκληρωμένο επαναστατικό πρόγραμμα αλλά πολύ περισσότερο επειδή αποπειράται ακριβώς να αναπαραστήσει ένα ουτοπικό όραμα, επειδή κρατά ζωντανή τη δυνατότητα άρνησης του παρόντος και φαντασίωσης διαφορετικών εναλλακτικών βασισμένων στη συνύπαρξη, την ισότητα και την αυτονομία (Moulan 2014: 26).

Μια τέτοια προσέγγιση εξηγεί γιατί η κλασική δυστοπία άνθισε σε κοινωνίες που μαστίζονταν από τις καταστροφές, την απληστία και τον θάνατο. Σύμφωνα με τον Μογλαν, η δυναμική της έγκειται στο γεγονός ότι στοχάζεται τις αιτίες των κοινωνικών προβλημάτων ως συστημικές, ενώ την ίδια στιγμή καταφέρνει να μιλά για τις συνέπειες ενός ανεξερεύνητου κοινωνικού συστήματος στην καθημερινή ζωή των ανθρώπων. Πρόκειται για μια ανοιχτή λογοτεχνική φόρμα, που κινείται μεταξύ της επικράτειας της ουτοπίας και της αντι-ουτοπίας (Μογλαν 2000: xi-xiii).

Η αντι-ουτοπία, από την άλλη, όπως αναδεικνύεται σε μια σειρά μελέτες που θησαυρίζει ο Μόγλαν, διακρίνεται τόσο από τις ευτοπικές όσο και από τις δυστοπικές αφηγήσεις. Για την ακρίβεια, κείται πέραν της ουτοπικής έκφρασης αυτής καθαυτήν, υπό την έννοια ότι αντιτίθεται στην ουτοπική σκέψη εν γένει, παραπέμποντας σε μια επιστημολογικού χαρακτήρα αντίθεση προς αυτήν, που αρνείται είτε να οραματιστεί είτε να διαμελίσει την εικόνα ενός κόσμου, απορρίπτοντας έτσι κάθε ουτοπική ελπίδα ή προσπάθεια (Μογλαν 2000: 127-128). Υπό μια τέτοια οπτική, αντι-ουτοπικού χαρακτήρα αφηγήσεις φαίνεται πως τείνουν να απομακρύνονται και από τις ποικίλες κριτικές προσεγγίσεις των κοινωνικών σχέσεων, προσομοιάζοντας σήμερα περισσότερο σε εκδοχές «ρεαλισμού» που καταφάσκουν μια εγγενή και συνολική αδυναμία αλλαγής.

Το ερευνητικό πρόγραμμα «e-polis του μέλλοντος» καλεί τις συμμετέχουσες και τους συμμετέχοντες να οικοδομήσουν από κοινού την ιδανική εικονική πολιτεία. Μάλιστα, το εικονικό αυτό περιβάλλον ενώ δεν ισοδυναμεί με ένα πεδίο πραγματικής σύγχρονης κοινωνικής δράσης, είναι ωστόσο πολύ εγγύτερο στη λογική της ουτοπίας ως ανάληψης δράσης και ως έμπρακτης οικοδόμησης σχέσεων και δομών κοινωνικότητας, αλλά και της ουτοπίας ως πρακτικής συνύπαρξης και διάδρασης, απ' ό,τι θα ήταν μια απλή αφηγηματολογική καταγραφή του οράματος των νέων για μια ιδανική πολιτεία. Πολύ περισσότερο, η ουτοπία την οποία επιχειρούμε να ιχνηλατήσουμε δεν είναι κάποια αόριστη ή υπερβατική ιδέα: η ανάληψη συγκεκριμένης δράσης από την πλευρά των παικτών συνιστά προϋπόθεση λειτουργίας του διαδικτυακού παιχνιδιού, ως εκ τούτου υπόκειται σε ουσιαστική αξιολόγηση από τους συμπαίκτες και τις συμπαίκτριες και έχει συγκεκριμένες συνέπειες στην πραγματικότητά τους.

Με αυτόν τον τρόπο είναι δυνατόν να τεθεί στο επίκεντρο η φαντασία (ή η απουσία της) ως κοινωνική και πολιτιστική πρακτική, ως αποτύπωμα του συνδυασμού, της συμπληρωματικότητας αλλά και του ανταγωνισμού της ιδεολογίας και της ουτοπίας ως εννοιών, όπως το έθετε ο Ρικέρ. Για τον Γάλλο φιλόσοφο, η κοινωνική/πολιτιστική φαντασία συγκροτεί την κοινωνική πραγματικότητα συνιστώντας ταυτόχρονα επιβεβαίωση και αμφισβήτησή της (Ricoeur 1986: 1-3). Ακολουθώντας και προεκτείνοντας των Μανχάιμ όσον αφορά τον ριζοσπαστικό χαρακτήρα της ουτοπίας, ο Ρανσιέρ επισημαίνει ότι είναι ιδιαίτερης σημασίας η λειτουργία της εξουσίας στις διάφορες εκδοχές της –ως

δύναμη, ως αυθεντία ή επίσημες αρχές, ως κυριαρχία κ.ο.κ.– και γι' αυτόν τον λόγο είναι κρίσιμη η διαρκής επερώτηση του ποιος/ποια κατέχει την εξουσία σε μια δεδομένη ουτοπία και πώς το πρόβλημα της εξουσίας ανατρέπεται εντός αυτής (Ricoeur 1986: 17).

Παράλληλα, ιδιαίτερο ρόλο παίζουν οι έννοιες της ελευθερίας και της κοινωνικής ευτυχίας. Η απόρριψη της συνθηματολογικής χρήσης τους, η προτροπή για τη συγκεκριμένη νοηματοδότησή τους και η καταγραφή των αντίστοιχων σημασιών είναι ερμηνευτικό κλειδί για την προσέγγιση των πολιτικών τάσεων στο πλαίσιο μιας ουτοπίας. Όπως σημειώνει ο Μπλοχ, και οι δύο έννοιες εμφανίζονται συχνά σε πλήθος ουτοπικών έργων αλλά διατηρούν εντελώς διαφορετικές σημασίες, με χαρακτηριστικά παραδείγματα από τη μία τον Τόμας Μορ, που τείνει να περιγράψει μια δημοκρατική ελευθερία, και από την άλλη τον Καμπανέλλα, που φαίνεται ότι μιλά για μια αυταρχική τάξη πραγμάτων (Bloch 1986: 529). Με ένα τέτοιο σκεπτικό, ο διαχωρισμός του Μπλοχ ανάμεσα σε ουτοπίες της ελευθερίας και ουτοπίες της τάξης, που γίνεται με κριτήριο την επιδίωξη αναίρεσης της σχέσης αφέντη-δούλου, αποβαίνει αναγκαίος για την οριοθέτηση από προσεγγίσεις της ουτοπίας ως ενός ουδέτερου πεδίου, απαλλαγμένου από πολιτικούς προσδιορισμούς και ιδεολογικούς καθορισμούς. Αξίζει όμως να σημειωθεί ότι αυτός ο διαχωρισμός περισσότερο καλύπτει τις αναγκαίες αφαιρέσεις που συνεπάγεται μια προσπάθεια ερμηνείας παρά αξιώνει ένα κανονιστικό υπόδειγμα.

Σε αυτό το πλαίσιο, δεν προτείνεται η διαμόρφωση κάποιου είδους τυπολογίας που κατηγοριοποιεί τις διάφορες ουτοπίες είτε ως ουτοπίες της ελευθερίας είτε ως ουτοπίες της τάξης. Εάν ισχύει η πιο πάνω πρόταση του Ρικέρ, ότι η κοινωνική φαντασία αναπαράγει στοιχεία της κατεστημένης τάξης την ίδια ακριβώς στιγμή που τα αμφισβητεί, τότε δεν μπορεί παρά να εντοπίζουμε ταυτόχρονα στοιχεία ελευθερίας και αυταρχισμού σε κάθε εκδοχή ουτοπίας. Στόχος του διαδικτυακού παιχνιδιού εξάλλου δεν είναι να κατατάξει τους παίκτες και τις παίκτριες σε κάποια ιδανική στήλη «ελευθεριακότητας» ή «αυταρχισμού», αλλά αντιθέτως να καταγράψει τις τάσεις απεγκλωβισμού από εξουσιαστικές τάξεις, ή και εγκλωβισμού εντός αυτών, αναδεικνύοντας τις αντιφατικές δυναμικές των σχέσεων εξουσίας στο περιβάλλον μιας εικονικής κοινωνίας, και να τις αντιπαραβάλει με τις στάσεις των παικτών στην εκτός παιχνιδιού κοινωνική πραγματικότητα. Μάλιστα, ακολουθώντας τον Μορ, το διαδικτυακό παιχνίδι «e-polis του μέλλοντος» δίνει στους παίκτες και τις παίκτριες, τους πολίτες της ουτοπίας δηλαδή, άμεση πρόσβαση στους νόμους της κοινότητας (Ιακώβου 2017: 259-271), τους οποίους όχι μόνο πρέπει να γνωρίζουν και να κατανοούν, αλλά τους οποίους οι ίδιοι και οι ίδιες διαμορφώνουν, σε μια προσπάθεια αποδέσμευσης από τη συγκεντροποίηση γνώσεων και εξουσιών.

Όπως επισημαίνεται εξάλλου, το ουτοπικό στοιχείο στον Μπλοχ δεν σταματά να διατρέχει την ιστορική διαδοχή των ιδεολογιών λαμβάνοντας πολλές και διαφορετικές μορφές ως εκείνο το είναι που ακόμη δεν είναι (Geoghegan 2004: 128). Αυτό ακριβώς το σημείο της ερμηνείας του Μπλοχ μπορεί να αποτελέσει τόπο σύνθεσης διαφορετικών ερμηνειών γύρω από την ουτοπία. Συμπλέοντας με τον

Μανχάιμ, η ουτοπία του Μπλοχ, ως αυτό που δεν υπάρχει ακόμη, ρίχνει το βάρος στο «ακόμη», στρέφοντας το βλέμμα της ουτοπίας στο μέλλον και σκιαγραφώντας μια υπαρκτή τάση εντός μια υλικής διαδικασίας (Abensour 2008: 409).

Το «μη ακόμη είναι» του Μπλοχ δεν ισοδυναμεί, επομένως, με το τίποτα, με το κενό (Abensour 2008: 409). Η έλλειψη που δηλώνει μοιάζει περισσότερο με υπόσχεση μελλοντικής ύπαρξης παρά με απουσία (Levitas: 33): διαφορετικά, η απουσία που σηματοδοτεί το μπρεχτικό «κάτι λείπει» μοιάζει με δύναμη ύπαρξης, ωσεί παρουσία. Και τα θεμέλια αυτής της παρουσίας είναι ακριβώς η κριτική: η κριτική της ιδεολογίας ως χειρονομία ουτοπίας, όπως περιέγραψε η Σχολή της Φραγκφούρτης. Και είναι σε αυτό εδώ το σημείο που το «δυνάμει» της ουτοπικής ύπαρξης φαίνεται να δηλώνει όχι μόνο μια πιθανότητα αλλά και μια δυνατότητα, που δεν είναι άλλη από την καταφατική πλευρά της κριτικής. Αν «η ουτοπία βρίσκεται ουσιαστικά μέσα στην αποφασιστική άρνηση [...] αυτού που απλώς υπάρχει» (Bloch και Adorno 2000: 25), αυτή η άρνηση, αυτή η απουσία είναι η δυνατότητα μιας μελλοντικής κατάφασης. Έτσι σκιαγραφεί την εικόνα του μέλλοντος η άρνηση του υπάρχοντος. Το ζητούμενο σήμερα είναι τελικά μια απόπειρα θετικής σκιαγράφησης αυτού του μέλλοντος, που κατ' ανάγκη θα γίνει ως έναν βαθμό με τα υπαρκτά εργαλεία του παρόντος, τη γλώσσα και τη σκέψη, αλλά με το ερώτημα μιας διαφορετικής κατανομής τους που θα δύναται να εκβάλει σε πρωτότυπα, μη ακόμη τελεσμένα νοήματα.

Σε αυτό το πλαίσιο, το διαδικτυακό παιχνίδι «e-polis» για την οικοδόμηση της ιδανικής πολιτείας προσδοκά να καλύψει και τα δύο χαρακτηριστικά που εντοπίζει ο Αμπενσούρ στην ουτοπία (Abensour 2008: 412): την παιγνιώδη διάθεση, όπως αυτή αποτυπώνεται στο έργο του Τόμας Μορ και τον αφηγητή του, αλλά και την αγωνιστική διάθεση, τη διεκδίκηση μιας συνθήκης που είναι και δυνατή και πιθανή.

Έτσι, η ουτοπία ως κριτική στο υπάρχον από τη σκοπιά της αναζήτησης της ελευθερίας και της ισότητας (Ινστιτούτο Κοινωνικών Ερευνών της Φραγκφούρτης 1987: 25) γίνεται ένα διαρκές ζητούμενο, που ποτέ δεν αγγίζει την ολοκλήρωση, ποτέ δεν περατώνεται, παρά μόνο με τίμημα τον ίδιο τον αφανισμό της ουτοπίας: αφού όμως «η εκπλήρωση των επιθυμιών αφαιρεί κάτι από την ουσία τους» (Bloch και Adorno 2000: 9), πάντα κάτι θα λείπει: όσο ζούμε, ο κριτικός στοχασμός του βιωμένου κόσμου και η διαρκής επερώτηση του υπάρχοντος από τη σκοπιά του δυνάμει άλλου δεν είναι απλώς αποτυπώσεις κοινωνικοπολιτικών τάσεων του παρόντος, ούτε αποτελούν μονάχα δείκτες του μέλλοντος. Πάνω απ' όλα, συνιστούν μια ενεργή πρωτοβουλία πράξης έναντι μιας τάσης ακινησίας, μια ώθηση μετατόπισης έναντι κάθε τάσης διατήρησης θέσης (Σπινόζα 2009: 245): το ξεβόλεμα μιας διαρκούς αναίρεσης της στασιμότητας και μια ζωογόνο κίνηση προς εκείνο που δεν είναι – ακόμη.

Βιβλιογραφία

- Abensour, Miguel (2008), «Persistent Utopia», *Constellations* 15(3), σ. 406-421.
- Berneri, Maria Luise (1950), *A Journey through Utopia*, Routledge Kegan Paul, Νέα Υόρκη.
- Bloch, Ernst (1986), *The Principle of Hope*, τομ. III, Wiley-Blackwell, Οξφόρδη.
- Bloch, Ernst και Theodor Adorno (2000), *Κάτι λείπει. Μια συζήτηση για τις αντιφάσεις της ουτοπικής επιθυμίας*, μτφρ. Στέφανος Ροζάνης, Έρασμος, Αθήνα.
- Geoghegan, Vincent (2004), «Ideology and Utopia», *Journal of Political Ideologies* 9(2), σ. 123-138.
- Ιακώβου, Βίκυ (2017), «Τα όρια της ουτοπίας», στο Λίνα Βεντούρα, Δημήτρης Καρύδας και Γεράσιμος Κουζέλης (επιμ.), *τοπικά γ': Σύνορα / Όρια, νήσος*, Αθήνα, σ. 259-271.
- Ινστιτούτο Κοινωνικών Ερευνών της Φραγκφούρτης (1987), *Κοινωνιολογία. Εισαγωγικά δοκίμια*, μτφρ. Διονύσης Γράβαρης, Κριτική, Αθήνα.
- Kumar, Krishan (2003), «Aspects of the Western Utopian Tradition», *History of the Human Sciences* 16(1), σ. 63-77.
- Levitas, Ruth (2004), «For Utopia: The (Limits of the) Utopian Function in Late Capitalist Society», *The Philosophy of Utopia*, Routledge, Λονδίνο, σ. 25-43
- Mannheim, Karl (1997), *Ιδεολογία και ουτοπία*, μτφρ. Γιώργος Ανδρουλιδάκης, Γνώση, Αθήνα.
- Moylan, Tom (2000), *Scraps of the Untainted Sky: Science Fiction, Utopia, Dystopia*, Westview Press, Μπούλντερ.
- Moylan, Tom (2014), *Demand the Impossible: Science Fiction and the Utopian Imagination*, Peter Lang, Βέρνη.
- Mumford, Lewis (1922), *The Story of Utopias*, Boni and Liveright, Νέα Υόρκη.
- Ricœur, Paul (1986), *Lectures on Ideology and Utopia*, Columbia University Press, Νέα Υόρκη.
- Sawada, P.A. (1971), «Toward the Definition of Utopia», *Moreana* 31-32, σ. 135-146.
- Σπινόζα (2009), *Ηθική*, μτφρ. Ευάγγελος Βανταράκης, Εκκρεμές, Αθήνα, πρόταση 6.
- Stillman, Peter G. (2004), «“Nothing is, but what is not”: Utopias as practical political philosophy», στο Barbara Goodwin (επιμ.), *The Philosophy of Utopia*, Routledge, Λονδίνο, σ. 9-24.